

jalizacije, jer je ta upravo jamstvo njegove važnosti. Obrnuto, izložiti će ga opasnosti da li više mjesta neodređenim razmišljanjima općevjerskog karaktera i, bilo i misijskim, anegdotama koje nemaju daljnjeg opravdanja nego da se zbog svoje egzotike možda rado čitaju. Smislenu će čvrstinu časopis dobiti budu li u građu nastojali utkivati više ekleziološke teologije, budu li više pažnje posvećivali misiološkim dokumentima crkvenog učiteljstva. Izvještaji će postati rječitiji budu li brojkama i statistikama dodavali povijesno-kulturna i socijalno-politička obrazloženja a, prema potrebi, i po koju geografsku kartu ili usporedni grafikon.

Već je prva godina pokazala određen sadržajni i grafički napredak. Do sada najviše smetaju ona mjestimična odviše laka, iz-idealizirana subjektivna čuvstvovanja. Mislim da su ediciji štetna zbog toga što zamagljuje pogled na probleme kakvi su u složenoj zbilji, što usporavaju oslobađanje od prozirnih analiza činjenica, konvencionalnosti i crno-bijele tehnike. Posebno su paučinstvo rijetki prikazi hrvatskih misionara, dok je najduži članak, Probudena Afrika, čini mi se, do sada ujedno i najpotpuniji, iako u strukturi ponešto nezaokružen.

Jezik je edicije relativno pravilan, ipak se kroz sve brojeve provlači niz gramatičkih neispravnosti. Spomenut ću ponaosob često kriv položaj enklitike — je — i — se — u rečenici i krivu upotrebu akuzativnog oblika odnosno zamjenice za muški rod u jednini — kojega, koga — mjesto — koji — kad se ne odnosi na živo biće. I za omot bi se, držim, imalo potražiti nadahnutije likovno rješenje.

Već i ovakav, jednostavan, informativan a u perspektivi problemski, časopis, smijemo li ga tako nazvati, zavrijedio je da dođe vjernicima u ruke.

Uvjereni u dobru volju bogoslova iz Misijske sekcije, očekujemo njegov daljnji napredak. Ove su im sugestije i primjedbe upućene iz tog uvjerenja. tn

LITURGIJSKA OBNOVA U ARHITEKTURI I OPREMI CRKAVA U EVROPI

»Htio sam stvoriti mjesto šutnje, mira, svjetla i unutarne radosti«, izjavio je glasoviti francuski arhitekt Corbusier za svoju modernu crkvu Ronchamp. Kada se kroz takovu prizmu promatraju nove crkve, onda one zaista osvajaju i gode čovjeku dvadesetog vijeka.

Bitne novosti koje nas iznenaduju jesu: 1. pojednostavljenje građevine i opreme crkve a ne više monumentalnost; 2. u unutrašnjosti crkve sve je centrirano na misao da je to mjesto žrtve, molitve i prisutnosti živoga Boga; stoga 3. odstranjuje se mnoštvo umjetničkih sitnih akcenata a osobito kiča; 4. iskorištava se originalnost materijala i 5. daje vrlo odlučnu ulogu značaju svjetla u crkvi.

1. Poštujući stare historijske stilove liturgijsko umjetnički pokret ide za tim da nove crkve spontano privuku, da iznenade vjernike upravo svojom jednostavnošću. Neki žele naglasiti preterano siromaštvo kroz jednostavnost. Drugi zastupaju mišljenje

da crkva ne mora više biti monumentalni centar naselja niti građevina opterećena simbolikom, već mjesto intimne sabranosti i molitve. U težnji za originalnošću nastala su najrazličitija rješenja — ponekad opterećena idejom, no često vrlo lijepa — osobito tamo gdje su arhitekti nastojali da crkva bude dio cjeline s okolinom.

Za ilustraciju evo: u Ronchampu (Francuska) »Naša Gospa od visina« poput gljive na brdu ili cumulusa; na Plateau d'Assy (uz Mont Blanc) kao planinska alpska kuća; u Vongy (kraj Ženevskog jezera) kao lada; u Parizu u predgrađima uz ogromne višespratnice mali niski kubus, ili na periferiji grada »Posrednica milosti« kao tvrđava; u Lurdu Bernardičina kapela poput njene staje za ovce; u Rotterdamu (Holandija) uglata palača; u Den Haagu unutrašnjost crkve kao na trgu sa »laternama«, »kioscima«, »fontanom«; u Kölnu »St. Alban« kao paviljon u parku, ili druga kao mošeja; u Münchenu »Sv. Ivan Kapistran« originalna rotunda; u Norveškoj crkva sva od stakla; u Meksiku s oltarom na balkonu pred fasadom crkve; na plaži u Holandiji otvorena crkva kao samostanski klaustar.

Zvonici su pretežno simfonija konstrukcije i lakoće a crkve su izvana okružene nasadima cvijeća i ukrasnih stabala gdje god samo dozvoljava prostor. Po tome korespondiraju starokršćanskim bazilikama pred kojima je usred cvjetnog atrija stajao cantarus (zdenac ili vodoskok).

Fasade su bez monumentalnih portala ali zato prozori, dapače i cijeli zidovi od stakla u boji, ponegdje reljefi ili keramički ukrasi daju ugodan ugođaj pogledu na crkvu.

Oblik crkve više uopće nije tradicionalno bazilikalan, ni longitudinalan. Nema te vrste poligona, kruga, polukruga, ovala, koji već ne bi bio iskorišten kao tlocrt crkve. Tu uistinu vrijedi licentia poetica prema prostoru i ideji graditelja.

No svi se slažu u jednom: pojednostavljenje kako u samoj gradnji tako i u opremi da vjernika ne rastresaju razni ukrasi, oltarići i detalji, već da se od prvog momenta kad uđe sva njegova pažnja skoncentrira na Svetoga u svetohraništu.

2. U tome smislu dominantno mjesto pripada svetištu, odnosno žrtveniku. Pri tome je nužno odmah spomenuti dva nova momenta koji su za sada još, pred koncil, sporni. Provedeni su i u nekim katedralama a u vrlo mnogim crkvama.

Naglašena je razlika između oltara žrtvenika i oltara euharistikona. Tvrdi se, da prednost pripada žrtveniku, a svetohraništu da je mjesto u pokrajnoj sakrament-kapeli koja u mnogim crkvama služi kao »crkva za radni dan« a odlikuje se intimnošću i manjim opsegom prostora. »Nije li Euharistija centar kršćanskoga života? Zašto je dakle svetohraništu mjesto u dodanom, sporednom prostoru?« — pitala sam u Eveuxu kraj Lyona jednog dominikanca. — »Ne«, tumači on, »centar kršćanskog života je svakodnevna Kristova žrtva, dakle žrtvenik a tabernakul je samo pričuva.«

Na žrtveniku dakle nema tabernakula, već je žrtvenik, a to je druga novost, okrenut prema puku. Na žrtveniku su samo svijeće, na vrlo niskim svjećnjacima a često su i ti postrance, na podu. (No u tom slučaju na visokim svjećnjacima). Visoki vitki križ je na podu ili, bogato ukrašen, visi iznad žrtvenika.

U slučaju restauriranja starih crkava svetohranište ostaje na starom glavnom oltaru kao euharistikonu a u križištu (transeptu) je novi jednostavni žrtvenik versus populum (N. D. de Paris, N. D. de Chartres i dr.). Ima slučajeva da je tabernakul postavljen na lijevo na postamentu kao pendant ambonu s desna, ili na uzdignutom postamentu u pozadini iza žrtvenika. Sigurno je za sada to, da svetohraništu nije mjesto na postamentu, već na makar maloj menzi — euharistikonu.

Forme i materije oltara pružaju široke mogućnosti izražaja. Zajednička svima jest jednostavnost, bez retabla; materija govori za se, antependiji su suvišni i nepotrebni, dekor sa cvijećem sveden na minimum i to u ukusnom, često nesimetričnom rasporedu po podu, ispod ili tek minimalno na žrtveniku.

Ovakav centralni sistem žrtvenika zahtijeva i nov raspored klupa. U tome su smislu došla do izražaja duhovita rješenja, da bi vjernici što neposrednije mogli sudjelovati sa sv. žrtvom. Klupe su složene u krug, polukrug, vis-à-vis, pod pravim kutem i slično.

3. Ostali detalji kao ispovjedni prostori, baptisteriji, križni put, jaslice, socijalno društvene, župničke prostorije, soc. pastoralne novosti, zahtijevaju posebni osvrt. Želim sada samo spomenuti da se često u tim novim crkvama mora »tražiti« patron. Na svetohranište i križ bačen je sav raskoš ljubavi i dekora. Uz to uvijek i Madona. A patron crkve je negdje uz predvorje ili čak na cesti pred crkvom (München, Ivan Kapistran).

Time želim podvući i ponoviti: svu se pažnju vjernika želi svratiti na ono bitno u crkvi. Danas više ne moraju crkveni zidovi biti ilustracija biblije ili hagiografija niti zbirka nacionalnih uzoraka i boja — premda se time sve to ne omalovažava. Ali tako se stalo na put nepoznavanju mjere i različitim ukusima u vješanju na zidove raznih slika, kipova, papirnato cvijeća i vijenaca i kiču (kome nije bilo kraja).

4. Nove praktične materije kao beton, plastično staklo, formika za oblaganje oltara, bitumen za pod, pjenasto plastična materija i plastični štof za tapeciranje klupa uz davno iskušane materije kao hrastovo, jasenovo, orahovo drvo, kamen pa mramor, kovano željezo — pokazuju uvijek svoje pravo lice i karakter; bez bojenja i pozlata. A za ukrašavanje svetohraništa i križa uzima se aluminij, mesing, zlato, keramika, ukrasni emajl i vrlo često gorski kristali i drago kamenje. Po preporuci sv. Oca u praksi su i najmoderniji uređaji, razglasi preko mikrofona i magnetofona (čak i mjesto zvona), grijanje ultra crvenim svjetlom, radiatorima, centralno i dr.

5. U gotovo svim ponovo obojenim, novo građenim i restauriranim crkvama Evrope zidovi su obojeni jednobožno ili tonski. Nerijetko je na zidu čist materijal, sebi vjeran — drvo, cement (Eveux, Francuska). Nije li ta praznina golog cementa možda nemoć stoljeća? Ne, ako se uzme u cjelini zamisao graditelja! Ne, jer u gradnji novih crkava veoma važno mjesto zauzima uloga svjetla, naravnog i umjetnog. Da ne spominjem izvanredne efekte iznenađenja! Treba se uvjeriti. Postizava se na različite načine. Na pr.: da je strop svetišta viši od stropa lađe. Iz lađe se ne vide prozori, a svjetlo pljušti u svetište. Ili: svjetlo iz neprimjetnih

Corbusierovih okulatora, obojenih iznutra, daje sav ukras cementnom paralelopipedu, ili mu svetlo klizi i miluje grubo, bijelo ožbukane zidove. Pa izvori svetla kroz prozore raznih veličina, pa efekti zidova kulisa, lebdećih zidova, nesastavljenih zidova, zidova sa koloriranim perforacijama i kao kruna, cijeli zidovi prekrasnih vitroa sa dekorativno izvedenim simboličnim temama su moćni sestavni element tog prostora molitve i mira. Rasvjetna tijela umjetne rasvjete imaju zadatak ili da sama ukrase prostor — npr. okrone žrtvenik, ili da indirektnim osvjetljenjem naglase ljepotu arhitekture. U prvom slučaju djeluju raskošno a u drugom se srastaju s građevinom i djeluju mistično.

Ovo su u glavnim potezima objektivno iznesene novosti registrirane u crkvama sedam evropskih zemalja. Svaka pojedina točka zahtijeva dublji osvrt. Posebna je tema — što se može eklektički izabrati i primijeniti pri restauriranju naših crkava, jer je restauriranje za sada pretežno naš zadatak.

Prof. ALOJZIJA ULMAN

K PREVODU VELIKONOČNE HVALNICE

Pričakujemo čas, ko bodo za veliki teden odobreni obredi v domačem jeziku. Morali bi o pravem času misliti na kar najboljše prevode, da ne bodo že koj ob začetku jezikovno in pomensko zastareli in težko razumljivi. Rad bi opozoril na tri mesta v velikonočni hvalnici, ki jih prevodi različno, a vsi nejasno in nerazumljivo razlagajo. Nanje je opozoril A. M. Roguet v liturgični pastoralni reviji *La Maison-Dieu* (št. 49 1957, str. 68 sl.), ko je sam za francoščino oskrbel prevod hvalnice. Mislim, da je prav, če tudi mi razmislimo njegove razloge in se jih oprimemo.

1. Prva težava je pri prevajanju *exsultent divini mysteria*. Izraz prevajajo po vrsti »božje skrivnosti« (tako tudi Kristus kralj 1960 in nova izdaja misala 1961). Roguet se pa po pravici vprašuje: »Kako naj se skrivnosti veselijo, vzradujejo? Te so kvečjemu lahko predmet veselja; zato so mnogi prevajali, kakor da so divina mysteria predmet k exsultent; to pa je nemogoče, ker je exsultent neprehoden.« Potem pa opozarja na pogostno zamenjavanje izrazov *mysteria* in *ministeria* v srednjeveške latinščini; to je isto zamenjavanje, kakor ga imamo tudi pri srednjeveških misterijih — vertinskega *ministerium*, to se pravi »božja služba«. Po takih vplivih ima *mysteria*, ki ga pišejo tudi *misteria*, v tedanji latinščini pogosto pomen *služabniki*, tukaj zlasti *diakoni*. tako npr. o oficiju sv. Lavrencija. S tem se nam odkrije lepa zveza v pozivu: veselé naj se vstajenja množice angelo, ki so bili prvi pri vstajenju; za njimi pa služabniki božji na zemlji — diakoni, ki imajo nalogo peti hvalnico. Taka razlaga se mi zdi jezikovno utemeljena in pomensko lepo razumljiva, zato bi jo kazalo sprejeti tudi v naš prevod: *Veséli se zdaj, nebeška množica angelov, veselite, božji služabniki...*

2. Drugi Roguetov predlog zadeva predvsem izraz *dilectio* v stavku: *O inaestimabilis dilectio caritatis*. Nadaljnja zveza mu